

п'ятидесятники, шістдесятники, як це зроблено у словнику А. Бурячка[2].

Отже, правопис української мови та створені з урахуванням правописних норм довідкові видання повинні поєднувати в собі повноту висвітлення норм української мови з прагненням до їх максимальної уніфікації. Таким чином, слід внормувати систему основних і паралельних форм складних порядкових числівників (від *п'ятисоттисячний, п'ятсоттисячний* до *дев'ятисоттисячний* чи *дев'ятсоттисячний*); відчислівникових іменників (від *п'ятисотріччя, п'ятсотріччя* до *дев'ятисотріччя* чи *дев'ятсотріччя*); порядкових числівників *трьохтисячний, трьохмільйонний* (*тритисячний, тримільйонний*), *чотирьохтисячний, чотирьохмільйонний* (*чотиритисячний, чотиримільйонний*); з'ясувати правомірність існування у словниках паралельних форм *двох'ярусний, трьохвимірний, трьохлінійний* до відчислівникових прикметників *двоярусний, тривимірний, трилінійний*, а також коректність відчислівникових складних іменників *п'ятидесятники, шістдесятники*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботвина Н. Ділова українська мова. – К.: АртЕк, 2001. – 275 с.
2. Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови. – К.: Наукова думка, 2002. – 464 с.
3. Жовтобрюх, Б.М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Радянська школа, 1965. – 422 с.
4. Орфографічний словник української мови. – К.: Наукова думка, 1975. – 856 с.
5. Паламар Л. М., Кацавець Г. М. Мова ділових паперів. – К.: Либідь, 1994. – 206 с.
6. Русско-украинский словарь. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1978. – 1012 с.
7. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
8. Сучасна українська літературна мова. Морфологія/ За загальною редакцією І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 583 с.
9. Сучасна українська мова/ За ред. О. Д. Пономарева. – Київ: Либідь, 1997. – 399 с.
10. Українська мова. – К.: Вища школа, 1976. – Ч. 1. – 334 с.
11. Український орфографічний словник. – К.: Довіра, 2002. – 1006 с.
12. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1994. – 240 с.
13. Українсько-російський словник. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977. – 944 с.
14. Частотний словник сучасної української художньої прози. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 1. – 863 с.; Т. 2. – 855 с.
15. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови. – К.: Радянська школа, 1989. – 288 с.
16. Słownik poprawnej polszczyzny. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1973. – 1056 s.

Марина Дем'янюк

ПОЛОНІЗМИ В СЛОВНИКУ І.МАКСИМОВИЧА 1724 р.

Питання українсько-польських взаємозв'язків здавна привертало увагу як вітчизняних, так й іноземних учених. Проблему полонізмів у межах окремих груп лексики піднімають у своїх роботах Д. Гринчишин [3, 31-52], І. Керницький [5, 91-108], М. Худаш [10; 11, 121-138], В. Русанівський [7, 86-95] та І. Сабадош [8, 50-56; 9, 87-97]. Наукові студії, присвячені з'ясуванню ролі польської мови як посередника

при запозиченні українською німецьких слів, опублікували І. Шаровольський [12, 62-79; 27-44], Д. Шелудько [13, 1-60]. Питання польських лексичних запозичень порушує О. Горбач у таких своїх працях: “Німецькі позичені слова в українській мові”, “Рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського й Єпіфанія Славинецького за списком Паризької національної бібліотеки”, “Вплив Кнапіюсового “Тезавруса” на Максимовичів “Латино-слов’янський лексикон” [1, 50-74; 2, 229-334; 14, 95-114]. Зі студій зарубіжних лінгвістів варто відзначити ґрунтовну роботу Р. Ріхардт “Polonische Lehnwörter in Ukrainischen” [15], у якій авторка вивчає вплив польської мови на українську.

Для глибшого розуміння мовних взаємовпливів необхідно досконало вивчати всі пам’ятки українського мовознавства. Наша стаття є спробою дослідити лексичні засвоєння з польської мови в праці українського лексикографа І. Максимовича “Лексиконъ латино-славенски(й)”, яку можна вважати одним із найкращих творів українського словникарства XVIII ст. Ставимо перед собою завдання: на матеріалі названої пам’ятки проаналізувати полонізми в межах окремих груп лексики.

Як відомо, до лексичних полонізмів належать: власне польські запозичення, тобто слова слов’янського походження, та слова іншомовного походження, які проникли до української через польську мову.

Елементи польського словникового запасу потрапили до пам’ятки через джерела, якими користувався автор, а також із живого мовлення. На думку О. Горбача, більша частина полонізмів у словнику І. Максимовича притаманна українській усній мові XVII – першої половини XVIII ст. [14, 103].

У передмові серед джерел свого “Лексикона” І. Максимович називає латинсько-польсько-грецький словник Г. Кнапського [М. Лекс., I, 25] та словник Д. Ростовського (Туптала) [М. Лекс., I, 10-11]. Насправді, як зазначає В. Німчук, “йдеться про список “Лексикона латинського” Є. Славинецького, котрий зберігався в бібліотеці Д. Туптала (Ростовського), в описі якої він занотований під заголовком “Лексиконъ... Латино-Склявоникумъ” [6, 5].

У словнику І. Максимовича досить повно відбито лексику, пов’язану з людиною та її побутом.

Польський вплив у цій групі виявляється здебільшого в посередництві польської мови при запозиченні українською різних термінів з інших мов.

До полонізмів слов’янського походження, серед яких чимало успадкованих польською мовою з праслов’янської, можна віднести: *вендзонка* ‘копчена свинина’ (I, 931) < п. *wędzonka* від п. *wędzić* ‘коптити’, утворено шляхом перерозкладу від **obądjēnina*, похідного від *ob+vađiti* (Ф, I, 232; Вг, 608), *гарнець* ‘великий горщик’ (I, 231) < п. *garniec* від псл. **gьrnь* (ЕСУМ, I, 476), *цебе(p)* ‘відро, бочка’ (I, 150) < стп. *ceber* < псл. **čьbьrь* (Sł, I, 55), *шары(й)* ‘сірий’ (I, 947) < п. *szary* < псл. **xoiro-* (Вг, 541), *кривавий* ‘кривавий’ (II, 1146) < п. *krwawy* від п. *kręw* < псл. **kry* (Вг, 266), *лацный* ‘легкий, зручний’ (I, 433) < п. *łacny* < **latъnь*, пов’язаного з синонімічним *łatwy* (<*latvь*) (ЕСУМ, III, 203; Sł, V, 46-47), *ла(m)вий* ‘легкий’ (I, 433) < п. *łatwy*, пов’язане з п. *łacny*, виводиться з псл. *latiti* ‘хапати, брати’ (ЕСУМ, III, 200; Sł, V, 46-47), *во(н)тлю* ‘бентежитись, вагатись’ (I, 354) < п. *wątpić* < псл. *vaťpiti* (ЕСУМ, I, 424), *ганати* ‘брехати’ (I, 117) < п. *gapić się* < п. *gapa* ‘ворона’ (Sł, I., 256), *о(c)(m)по(ж)ный* (I, 163) < п. *ostrożny* < п. *strzec* < псл. **sterg-*, **storg-* (Вг, 385) та ін.

Невелику групу складають номеди, які потрапили до української мови за посередництвом польської з латинської, італійської та французької мов: *капелюш*

‘шапка’ (I, 945) < п. *kapelusz* < слат. *cappellus* (ЕСУМ, II, 370), *окуляры* (I, 938) < п. *okulary* < лат. *oculāris* (ЕСУМ, IV, 177), *бесаги* ‘сакви’ (I, 710) < п. *biesagi* < лат. *bissacium* (ЕСУМ, I, 176; Вр, 26), *бри(л)* (I, 945) < п. *bryl* < іт. *ombrello* < лат. *umbrella* (ЕСУМ, I, 257; SW, I, 215), *колдра* ‘покривало’ (II, 1322) < п. *koldra* < іт. ст. *coltra* ‘покриття, покривало’ (ЕСУМ, II, 482), *барило* ‘бочка’ (I, 349) < п. *baryło* < італ. *barile* або слат. *barilla, barillus* (ЕСУМ, I, 143), *буте(л)ка* (I, 651) < п. *butelka* < фр. *bouteille* (ЕСУМ, I, 308), *банкетъ* (I, 251) < п. *bankiet* < фр. *banquet* < слат. *butticula* (ЕСУМ, I, 167) та ряд інших.

Серед польських запозичень, які відбивають побутову лексику в словнику І. Максимовича, ми виявили чималу кількість германізмів: *смалець* (I, 676) < п. *smalec* < свн. *smalz* > нвн. *schmelzen* ‘розтоплювати, плавити’ (Ф, III, 683), *фля(к)* ‘кишка, нутрощі’ (I, 847) < п. *flak* < нім. *Fleck* (Sł, I, 231), *бигось* ‘тушкована капуста з м’ясом’ (I, 742) < п. *bigos* < нім. *Beiguss* (ЕСУМ, I, 191), *шляфрокъ* ‘халат’ (II, 1241) < п. *szlafrok* < нім. *schlafrock* (Ф, IV, 452; Вр, 550), *танокъ* (I, 729) < п. *ganek*, утворене від нім. *Gang*, свн. *ganc*, пов’язаного з двн. *gangan* (ЕСУМ, I, 468; Sł, I, 254), *груба* ‘кімнатна піч’ (I, 220) < п. *gruba*, походить від нвн. *Grübe* (ЕСУМ, I, 602), *замокъ* (I, 156) < п. *zamek* є семантичною калькою свн. *slō*, яке в свою чергу калькує лат. *clūsa* (ЕСУМ, II, 232; Вр, 644), *креденсь* ‘шафа для посуду’ (I, 729) < стп. *kredenc* < свн. *credenz* < італ. *credenza* або лат. *crēdo* (ЕСУМ, III, 81; Sł, III, 82 – 83), *келішо(к)* (I, 277) < п. *kieliszek* < двн. *chelih*, яке зводиться до лат. *calix* (ЕСУМ, II, 421), *ланцугъ* (I, 158) < п. *łańcug* < свн. **lanzig*, утвореного з основ іменників свн. *lanne* і *zug* (*zuc*) (ЕСУМ, III, 192), *зегаръ* ‘годинник’ (I, 193) < п. *zegar* < нім. *seiger* (Вр, 651), *киталтъ* ‘вид, форма’ (I, 433) < п. *kształt* < свн. *gestalt* > нвн. *Gestalt* (ЕСУМ, III, 172; Вр, 278), *блакитний* (I, 136) < п. *blekitny*, виводиться або з свн. *blancheita*, або через чеське посередництво з пізньолат. *blanketus, blanquetus* (ЕСУМ, I, 205) та б. ін.

У межах суспільно-політичної лексики до польських запозичень слов’янської етимології, які знаходимо в словнику І. Максимовича, відносимо: *хлопски* ‘селянський’ (II, 1133) < п. *chłopski* < п. *chłop* (Sł, I, 68-69), *шуканецъ* ‘обманщик’ (I, 294) < п. *oszukiwacz* < п. *oszukać* ‘обманути’, яке є похідним від *szukać* ‘шукати’ (ЕСУМ, IV, 245; Вр, 557), *по(д)часий* ‘виночерпій’ (II, 998) < п. *podczaszy* (Вр, 425), *давець* ‘даритель’ (II, 1008) < п. *dawca* < п. *dawać* < псл. **dati, davati* (Вр, 84), *посель* (I, 662) < п. *poseł* < п. *posłać* < псл. **sъlati* (Вр, 499), *послушенство* (I, 827) < п. *posłuszeństwo* (SW, IV, 747), *шпильство* ‘пияцтво’ (I, 120) < п. *opilstwo* (М, 415; SW, III, 800), *малжен(с)тво* ‘одруження; подружжя’ (I, 233) < п. *małżeństwo* (Вр, 320), *полякъ* (II, 976) < п. *polak*, яке вважається скороченою формою псл. *poljaninъ* (ЕСУМ, IV, 507; Вр, 428), *мо(с)каль* (I, 760) < п. *moskal* є похідним від *Moskwa* (ЕСУМ, III, 519) та ін.

У цій лексико-семантичній групі більшість становлять лексеми, які потрапили до української через польську мову з латинської: *плебанъ* ‘парафіяльний католицький священник’ (II, 967) < п. *pleban* < слат. *plebanus* < лат. *plēbs* (ЕСУМ, IV, 435), *академія* (I, 11) < п. *akademia* < лат. *acadēmīa* (ЕСУМ, I, 54), *вѣршиъ* (I, 739) < п. *wiersz* < лат. *versus* (ЕСУМ, I, 403; Вр, 617), *вакація* ‘канікули’ (II, 1362) < п. *wakacja* < лат. *vacatio* (ЕСУМ, I, 321), *парафія* (I, 890) < п. *parafia* < лат. *parochia* (ЕСУМ, IV, 293), *мша* ‘меса, католицька обідня’ (I, 744) < п. *msza* < лат. *missa* (ЕСУМ, III, 546), *маєста(т)* ‘величчя’ (I, 701) < п. *majestas* < лат. *mājestās* (SW, II, 850; ЕСУМ, III, 358) та ін.

Також у межах суспільно-політичної термінології знаходимо полонізми, що походять з німецької та італійської мов: *цеха* ‘ознака’ (I, 163) < п. *cecha* < нім. *Zeichen* (Вр, 57), *шпигунъ* (I, 420) < п. *szpieg* < нім. *Späher* (Вр, 553; М, 509), *шляхта*

‘дрібне дворянство’ (I, 389) < п. *szlachta* < свн. *slahta* (Ф, IV, 457; Вр, 550), *влохь* ‘італієць’ (I, 639) < п. *wloch* < двн. *walah, walh*, яке запозичено від кельтського етноніма *Volcae* (Вр, 627; Ф, I, 345), *шинкь* ‘шинок’ (I, 252) < п. *szynk* < свн. *schenke, schenk* (Ф, IV, 439; Вр, 561), *жарть* (I, 633) < п. *žart* < свн. *särten* (ЕСУМ, II, 188), *кооне(р)ма* ‘конверт’ (I, 252) < п. *koperta* < іт. *coperta* < слат. *cooperta* < лат. *cooperto* (ЕСУМ, 566; СІ, II, 458) та ряд інших.

Праця І. Максимовича відбиває польські лексичні запозичення, які відносимо до військової термінології. Полонізми слов’янської етимології представлені незначною групою: *окрен(т)* ‘корабель’ (I, 783) < п. *okręt*, пов’язане з п. *kręcić* (ЕСУМ, IV, 174; Вр., 377), *гасло* (I, 225) < п. *hasło* < псл. **gad-slozu, *gat-tlo*, початкове *g-* змінилось у *h-*, очевидно, під чеським впливом (ЕСУМ, I, 480), *корнециста* ‘горніст’ (I, 255) < п. *korniecista* (ЕСУМ, III, 31), *ленкь* ‘сідло’ (I, 100) < п. *łęk* похідне від **łękati se* (СІ, IV, 206; Вр, 297), *хоружій* ‘козацький військовий чин’ (II, 1387) < п. *chorążó* (Вр, 182; Ф, IV, 269) та деякі інші.

У цій лексико-семантичній групі представлена певна кількість номенів, які через посередництво польської прийшли з німецької, італійської та французької мов: *жолнѣ(р)* ‘солдат’ (I, 737) < п. *żolnierz* < свн. *soldenare* (Ф, II, 61; М, 597), *пушка* (II, 1064) < п. *puszka* < двн. *buhsa* < нлат. *byxis (pyxis)* (ЕСУМ, IV, 645-646), *мосянжь* ‘латунь, жовта мідь’ (I, 863) < п. *mosiądz* < двн. *massing*, яке виводиться від лат. *massa* (ЕСУМ, III, 520), *шона военная* ‘повітка’ (II, 1317) < п. *szora* з нім. форми, близької до нвн. *Schuppen* (Вр, 551; Ф, IV, 466), *баталія* (II, 999) < п. *batalia* < фр. *bataille* < слат. *battualia* (ЕСУМ, I, 150), *а(р)мата* (I, 695) < п. *armata* < іт. *armata* < лат. *armatus* (ЕСУМ, I, 475), *шпага* (II, 1213) < п. *szpada, szpada* < іт. *spada* < слат. *spatha* (Ф, IV, 469; Вр, 552) та ряд інших.

Пам’ятка повно відбиває ботанічну та зоологічну номенклатуру. До полонізмів слов’янської етимології, засвідчених у словнику, відносимо: *маколонѣва* ‘коноплянка’ (I, 883) < п. *makolągwa*, утворене з основи іменника *mak* ‘мак’ та дієслова *legnać się* ‘вилуплюватися’ (ЕСУМ, III, 367), *осеть* (I, 950) ‘осот’ < п. *oset* < псл. **osъrъ* (ЕСУМ, IV, 219), *кроликъ* (I, 273) < п. *krolik*, калька п. *królik* ‘крізь; маленький король’, яке є калькою з нвн. *Künigel, Königshase* (ЕСУМ, III, 39), *келбь* ‘пічкур’ (I, 501) < п. *kielb* < псл. діал. **kъlbъ* (ЕСУМ, II, 421, 477; СІ, II, 143), *кочкодань* ‘мавпа зелена’ (II, 1195) < п. *koczkodan* (ЕСУМ, III, 67; СІ, II, 323) та ін.

Серед запозичень, що потрапили в українську мову через польське посередництво, в ботанічній та зоологічній лексиці, засвідченій у праці І. Максимовича, найбільше слів латинського та німецького походження: *конвалія* (I, 672) < п. *konwalia* < лат. *convallium* (ЕСУМ, II, 547), *цитрина* ‘лимон’ (I, 190) < п. *cytryna* < лат. *citrus* (Вр, 70-71), *любисто(к)* (I, 667) < п. *lubistek* < свн. *lūbestecke* < лат. *levisticum, ligusticum* (ЕСУМ, III, 319), *пигва* ‘айва звичайна’ (I, 514) < п. *pigwa* < двн. *figa* < лат. *figus* (ЕСУМ, IV, 366), *каштань* (I, 155) < п. *kasztan* < нім. *Kastanie* < лат. *castanea* (ЕСУМ, II, 411), *петрушка* (II, 1171) < п. *pietruszka* < свн. *petersilje* (ЕСУМ, IV, 362), *каплунь* ‘кастрований півень’ (I, 148) < п. *kapłon* (ст. і діал. *karhun*) < свн. *karūn* (ЕСУМ, II, 374), *бажан(т)* ‘фазан’ (I, 949) < п. *bażant* < свн. *vasant* < фр. ст. *fesant* < лат. *phāsiānus* (ЕСУМ, I, 112) та багато інших.

У пам’ятці є адміністративно-управлінська та юридична термінологія. До польських засвоень слов’янської етимології в межах цієї лексико-семантичної групи відносимо: *ѡ ска(р)женіє* (I, 235) < п. *oskarżenie* (Вр, 493; Ф, III, 633), *се(й)мь* (I, 209) < п. *sejm* < псл. **sъjъrъ* (Вр, 484), *но(д)скарбій* ‘хранитель казни’ (II, 1345) <

п. *podskarbij*, калька з лат. *subaerarius* (Br, 493), *де(р) жавца* 'володар, пан' (I, 709) < п. *dzierżawca* (SW, I, 646) та ін.

Через польську мову до української, особливо в адміністративній і правовій сферах, потрапило багато лексем з латинської мови: *канцел(л)ярі(я)* (I, 86) < п. *kancelaria* від лат. прикметника *cancellarius* (ЕСУМ, II, 367), *те(р)мѣ(н)* (I, 93) < п. *termin* < лат. *terminus* (Ф, IV, 48), *конфискую* (I, 229) < п. *konfiskować* < лат. *cōnfisco* (ЕСУМ, II, 560), *аркушъ* (II, 951) < п. *arkusz* < лат. *arcus* (ЕСУМ, I, 86), *параграфъ* (I, 885) < п. *paragraf* < слат. *paragaphus* (ЕСУМ, IV, 288), *метрика* (II, 1292) < п. *metryka* < лат. *matricula* (ЕСУМ, III, 452) та ряд інших.

Меншою мірою в межах цієї лексико-семантичної групи засвідчуються запозичення за польським посередництвом з німецької мови: *бу(р)мистръ* 'найвищий міський урядник у містах з магдебурзьким правом' (I, 242) п. *burmistrz* < свн. *burmēster* (ЕСУМ, I, 303), *войтъ* 'голова міських урядів' (I, 699) < стп. *woyt* < п. *wójt* < свн. *vog(e)t* (ЕСУМ, I, 397), *маршалокъ* 'голова сейму в Польщі, предводитель дворянства' (I, 699) < п. *marszałek* < свн. *marschalc* > нвн. *Márschall* (ЕСУМ, III, 404), *райца* 'член виборчої ради магістрату' (I, 242) < стп. *rajca* від дієслова *raić* на базі нім. *Rathen* (Br, 452), *рада* (I, 238) < п. *rada* < нім. *Rath* (Br, 462) та деякі інші.

Пам'ятка досить повно відбиває виробничо-професійну термінологію. Польський вплив тут виявляється здебільшого в посередництві польської мови при запозиченні термінів переважно з німецької мови: *шинкаръ* (I, 252) < п. *szynkarz* < п. *szynk* < свн. *schenke, schenk* (Br, 561; Ф, IV, 439), *гутник* 'майстер на скляному заводі' (II, 1401) < п. *hutnik* < двн. *hutte, hutta* (ЕСУМ, I, 628), *брукъ* 'мостова' (II, 1235) < п. *bruk* < снн. *brugge* (ЕСУМ, I, 266; SW, I, 212), *гонть* 'покрівельний матеріал у вигляді дощок' (II, 1154) < п. *gont* < свн. *gant*, як скорочення форми *ganter* < лат. *cant(h)erius* (ЕСУМ, I, 561; Sł, I, 318), *кухаръ* (I, 253) < п. *kucharz* < чеськ. *kuchař* < двн. *kochôn* < лат. *coquere* (ЕСУМ, III, 164), *сніцаръ* 'різьбяр' (I, 770) < п. *śnicarz* < нім. *Schnitzer* від *schnitzen* 'різати, краяти' (Br, 505), *слюсаръ* (I, 193) < п. *ślusarz* < нім. *Schlosser* (Br, 532), *кушнѣръ* 'фахівець, що вичиняє хутро' (I, 907) < п. *kuśnierz* < свн. *kürsenare, kurs(e)ner* (> *Kürschner*), пов'язане з двн. *kursinna* < псл. **kʳzъno* (ЕСУМ, III, 170-171), *пензель* (I, 909) < п. *peźzel* < свн. *pensel* (ЕСУМ, IV, 334) та б. ін.

Серед полонізмів, що представляють виробничо-професійну лексику в "Лексиконі" І. Максимовича, чимало таких, що походять з латинської та італійської мов: *каштелянь* 'почесний титул польського сенатора в XV – XVIII ст.' (I, 155) < п. *kasztelan* < лат. *castellānus* (Br, 222; ЕСУМ, II, 412), *цегла* (I, 658) < п. *cegla* < лат. *tēgula* (Br, 57; Ф, IV, 288), *грата* (I, 143) < п. *krata* < іт. *grata* або < слат. *crata, grata* 'грата, огорожа' (ЕСУМ, I, 586; Sł, III, 68-69), *цируликъ* 'хірург' (I, 177) < стп. *cyrulik*, < італ. *cirruico* < лат. *chirurgus* (SW, I, 365) та ін.

У словнику також відбито суспільно-економічну термінологію. Більшість у цій групі становлять полонізми німецького та латинського походження: *грошъ* (I, 815) < п. *grosz* < стнім. *Grosch, Groschen* (Ф, I, 462), *ярмарокъ* (I, 815) < п. *jarmarek* < нім. *Jahrmarkt* (Br, 170), *коштъ* 'вартість, витрати' (I, 557) < п. *koszt* < свн. *koste (kost)* < двн. *kosta* < слат. *costus, costa* (ЕСУМ, III, 69), *фо(л)варокъ* 'садиба, земельний наділ' (II, 1261) < п. *folwark, folwarek* < нім. *Vorwek* (Br, 124; SW, I, 759), *компутъ* 'реєстр, рахунок' (I, 219) < п. *komput* < нлат. *computus* < лат. *computo* (ЕСУМ, II, 544; Br, 250), *аре(н)да(р)* 'орендар' (I, 227) < п. *arendarz* < слат. *arrenda, arrendāre* (ЕСУМ, IV, 211; Br, 6) та ряд інших.

Отже, проаналізований у цій статті матеріал та інший, наявний у нашому розпорядженні, дозволяє зробити висновок про те, що полонізми слов'янського

походження представлені в пам'ятці незначною групою. Серед цих полонізмів переважають слова, запозичені польською мовою з праслов'янської. Більшість польських лексичних запозичень у словнику І. Максимовича становлять слова, які прийшли з латинської та німецької мов. Рідше зустрічаємо лексеми, що потрапили за посередництвом польської з деяких інших мов, зокрема французької та італійської.

Слід відзначити, що слів, які мають специфічні польські фонетичні або морфологічні риси, в лексиці пам'ятки небагато. Тут можна виділити: слова із сполученням *-ро-*, *-ло-*, яким в українській мові відповідають сполучення *-оро-*, *-оло-* (*о(с)(т)ро(ж)ний, хлопски*); слова, в яких зберігся приголосний *ц* на місці польського приголосного *с* (<*t'*) (*корнециста*); слова з *е* на місці обох редукованих голосних *ь* і *ь* (*посель, осеть, се(й)мь*); слова з нескладотворчим *р*, якому в українській мові відповідає сполучення *-ри-<*р'* (*кравий*); слова зі сполученням *-он-* на місці польського носового голосного *ą* (*во(н)тплю, маколонтва*); слова зі сполученням *-ен-* на місці польського носового голосного *к* (*окрен(т), ленкь*); слова, в яких зберігся польський *dz* (*вендзонка*).

Польські запозичення, представлені в словнику І. Максимовича, у більшості випадків досягли повного підпорядкування фонетичній і граматичній системі української мови.

На місці польських носових голосних *ą* та *к* знаходимо відповідно *у* та *а* (*хоружий, блакитний*). Польський голосний *ó*, який у сучасній польській мові позначається буквою *ó*, змінюється на український голосний *о* (*войть*). На місці польського *rz* знаходимо *р* (*кухарь, сніцарь, аре(н)да(р)*). Польський приголосний *g* змінюється на український *-г-* (*гарнець, зегарь*). На місці польського голосного *е* знаходимо *н* або *е* (*жолнѣ(р), шпѣць, кушинѣрь, вѣриць, келишо(к)*).

На ґрунті української мови польські лексичні запозичення зазнали також певного ступеня словотворчої та морфологічної акліматизації. Про це говорить послідовна заміна польських словотворчих і формотворчих афіксів або закінчень відповідними українськими.

Так, запозичення з суфіксом *-ек* виступають у словнику І. Максимовича з українським суфіксом *-ок* (*любисто(к), замокь, маршалокь*). Суфікс польських віддієслівних іменників *-еніе* передається як *-еніе* (*ѡска(р)женіе*). Незмінними є полонізми з суфіксом *-са* (*де(р)жавца, райца, давца*). Л. Гумецька зазначає, що "польські іменники з суфіксом *-са*, очевидно, не викликали морфематичних асоціацій, оскільки староукраїнський суфікс *-ець* усвідомлювався як відповідник польського суфікса *-іес*" [4, 53]. Напр.: *ѡшуканець, гарнець*. Авторка також відзначає, що "суфікс *-ца* стає настільки популярним, що не тільки не замінюється в запозиченнях з польської мови, а починає витискати успадкований з давньоруської доби суфікс *-ьникь*" [4, 53].

Польські прикметники на *-і*, *-у* в називному відмінку однини в словнику І. Максимовича виступають із закінченням *-ий* або *-ый* (*блакитний, ла(т)вьий, лацньий*), а субстантивовані прикметники на *-і*, *-у* мають у називному відмінку однини закінчення *-ій* (*по(д)скарбій, по(д)чашій*).

СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – К.: Наук. думка, 1982 – 2003. – Т. 1-4.

Ф – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка/ Пер. с нем. и доп.

О.Н.Трубачева. – М.: Прогресс, 1964 – 1987. – Т. 1-4.

Br – Bręskner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1957. – 808 s.

М. Лекс. – Maximowicz J. Dictionarium latino-slavonum, 1718 – 1724. Facsimile – Максимович І. Лексикон латинсько-слов'янський, 1718 – 1724. – Ч. I-II. – Рим – Romae, 1991.

Sł – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1952 – 1982. – Т. 1-5.

SW – Słownik języka polskiego. – Warszawa, 1903 – 1927. – Т. I-VIII.

M – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha, 1957. – 628 s.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Німецькі позичені слова в українській мові// Горбач О. Зібрані статті. – Т. VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикографія. – Мюнхен: Український вільний університет, 1997. – С. 50-74.
2. Горбач О. Рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Єпіфанія Славинецького за записками Паризької національної бібліотеки// Горбач О. Перший рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Єпіфанія Славинецького. – Рим: Український католицький університет, 1963. – С. 229-334.
3. Гринчишин Д. І. Із спостережень над адміністративно-юридичною лексикою в українських грамотах XIV – XV ст.// Дослідження і матеріали з української мови. – Т. V. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 31-52.
4. Гумецька Л. Л. Морфематичні субституції в найдавніших українських запозиченнях з польської мови// Питання слов'янського мовознавства. Кн. 9. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1963. – С. 52-56.
5. Керницький І. М. Судово-адміністративна і суспільно-економічна лексика “війтівських книг XVI – XVII ст.” с. Оріхово, колишнього Сяноцького повіту на Лемківщині// Дослідження і матеріали з української мови. – Т. VI. – К.: Вид-во АН УРСР, 1964. – С. 91-108.
6. Німчук В. В. І. Максимович – український лексикограф початку XVIII ст.// Історія української лінгвістики: Збірник наукових праць. – Київ-Ніжин: Наука-сервіс, 2001. – С. 3-9.
7. Русанівський В. Польська ділова мова XVI – XVII ст. як джерело вивчення її історичних взаємин з українською// Славістичний збірник. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 86-95.
8. Сабодош І. В. Польський елемент у формуванні ботанічної номенклатури української мови// Проблеми слов'янознавства: Респ. міжвідомч. наук. зб. – Вип. 35. – Львів: Вища шк., 1987. – С. 50-56.
9. Сабодош І. В. Українсько-польська взаємодія в ботанічній лексиці// Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. Białystok, 1995. – С. 87-97.
10. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Старопіпійського братства). – К.: вид-во АН УРСР, 1961. – 164 с.
11. Худаш М. Л. Спостереження над лексичними полонізмами в українській актовій мові кінця XVI – початку XVII ст.// Дослідження і матеріали з української мови. – Т. III. – К.: вид-во АН УРСР, 1960. – С. 121-138.
12. Шаровольський Г. Німецькі позичені слова в українській мові// Записки

Київського інституту народної освіти. – Кн. 1. – К., 1926. – С. 62-79; Кн. 2. – 1927. – С. 27-44.

13. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові// Збірник Комісії для дослідження історії української мови. – Т. I. – К., 1931. – С. 1-60.
14. Horbatsch O. Ivan Maksymovyc, ein verkannter ukrainischer Lexikograph des 18. Jahrhunderts und sein Wörterbuch// Горбач О. Зібрані статті. – Т. VI. Лексикографія й лексикологія. – Мюнхен: Український вільний університет, 1992. – С. 95-114.
15. Richhardt R. Polonische Lehnwörter in Ukrainischen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1957.– 122 s.

Ольга Яцук

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ЗНАЧЕННЯ ВІДОКРЕМЛЕНОЇ СУБСТАНТИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ, ПРЕДСТАВЛЕНОЇ ПРИКЛАДКОЮ (на матеріалі української прози кінця ХХ – початку ХХІ століть)

Трансформація реалій життя вимагає пошуку нових способів їх моделювання у художніх творах, що зумовлює розширення смислового об'єму, збагачення емоційно-оцінної семантики, модифікацію дериваційних можливостей мовної одиниці. Ці процеси, певна річ, значною мірою позначаються на синтаксичній організації речення, тексту.

У сучасному українському мовознавстві, зокрема у синтаксисі, однією з панівних є тенденція вивчення синтаксичних одиниць від форми до семантичного змісту, що в лінгвістичній теорії визначається як семантичний синтаксис. Такий підхід дозволяє виявити не лише власне значеннєве наповнення, але й механізм його реалізації в певній синтаксичній одиниці. Таким чином, питання про семантичну природу речення є актуальним.

Основне завдання статті – описати семантичну будову відокремленої субстантивної конструкції (далі – ВСК), вираженої прикладкою, а саме: сформулювати дефініцію відокремленої прикладки (далі – ВП) як синтаксичної конструкції; з'ясувати суб'єктивні значення ВП; встановити об'єктивні значення ВП.

Поглиблений аналіз семантичної природи синтаксичних одиниць, як засвідчують наукові праці Н. Шведової, О. Каминіної, Г. Золотової, О. Сиротиніної, а також останні дослідження І. Вихованця, О. Кульбабської, М. Будько та ін., спричинив появу якісно нового розуміння синтаксичної природи простого ускладненого речення загалом і відокремлених членів речення (далі – ВЧР) як його компонента зокрема.

З-поміж синтаксичних ознак такого розуміння найважливішими для цієї статті є:

– напівпредикативність окремих ВЧР (ідею про те, що ВЧР характеризуються певною предикативністю вперше висловив О. Потебня [13, 123]);

– співвідношення напівпредикативних ВЧР із складними реченнями, а при трансформації набуття ними категорій часу і модальності тієї предикативності, яка властива простому ускладненому реченню;

– трактування ускладнення як семантичної ознаки, що сприяє визначенню напівпредикативних ВЧР як елементарних речень;